

Batılılaşma Etkisinde Gelişen Osmanlı Mimarlığının Giresun'daki Temsili: Kapu Camii

Salih SALBACAK*
Özgür DEMİRKAN**

Received/Geliş: 05.04.2018

Accepted/Kabul: 28.11.2018

Öz

Tanzimat Fermanı ve devamı niteliğindeki Islahat Fermanı, Osmanlı İmparatorluğu'nda batılılaşma yolunda atılan çok önemli adımlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemlerde gerçekleştirilen askeri, siyasi, sosyal ve ekonomik değişimler Osmanlı devletinin idari ve kurumsal yapısında da önemli değişiklikler getirmiştir. Başkent İstanbul'da başlayan öncelikle askeri ardından toplumsal ve kültürel bir modernleşme programına dönüşen bir dizi uygulama Osmanlı mimarlığının Anadolu'daki temsillerini de fiziki ve yapısal olarak değiştirmiştir. Söz konusu dönemde Osmanlı'nın Anadolu'daki küçük bir kazası olan Giresun gerek Osmanlı'nın başkentiyle gerekse diğer Avrupa kentleriyle kurduğu liman ticareti sayesinde bu gelişmelerden etkilenmiştir. Osmanlı batılılaşmasının Anadolu'da ki temsilleri olarak kamusal, dini ya da sivil mimarlık örneği pek çok yapı inşa edilmiştir ve 'Giresun Kapu Camii' bu temsillerin bir örneğidir. Dönem camilerinin en önemli ortak özelliği olarak dikkati çeken süsleme programlarındaki üslup birliği, Kapu Camii barok süslemelerinde de gözlenmektedir. Bu eksende çalışmanın amacı; Lale devriyle başlayarak Osmanlı modernleşmesi olarak okunan ve Osmanlı Mimarlığını da etkileyen batılılaşma sürecinin Giresun'daki temsiline 'Kapu Camii' üzerinden okunmasıdır.

Anahtar Kelimeler; Osmanlı Batılılaşması, Anadolu'da Temsili, Giresun, Kapu Camii

The Representation of Ottoman Architecture Developed Under The Influence of Westernization in Giresun: The Kapu Mosque

Abstract

Tanzimat Edict and its successor Islahat Edict come forward as very important steps taken towards westernization in the Ottoman Empire. Military, political, social and economic transformations that were put into practice in this period, also brought about significant modifications in the administrative and institutional structure of the Ottoman State. A range of practices that at first started in the capital city of Istanbul as military applications and then turned into a social and cultural modernization program, also physically and structurally changed the representations of the Ottoman architecture in Anatolia. In that period, Giresun, which was a small town of the Ottoman Empire in Anatolia, was influenced by these developments thanks to its port trade network established in connection with the capital of the Ottoman State and various other European cities. Several structures that are examples of public, religious or civil architecture were built as representations of the Ottoman Westernization in Anatolia and 'the Giresun Kapu Mosque' is an example of these representations. The stylistic association in the decorative designs of the mosques of that era, which is remarkable as the most important common feature, is also observed in the baroque ornaments of the Kapu Mosque. The aim of the study within this context; is to examine the Ottoman westernization process, also accepted as the Ottoman modernization, which was started with the Tulip Era and affected the Ottoman architecture as well, over the case of the Kapu Mosque.

Keywords; Ottoman Westernization, Representation in Anatolia, Giresun, Kapu Mosque

* Dr. Öğr. Ü. Salih SALBACAK, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi İç Mimarlık Bölümü, ssalbacak@fsm.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-8965-3857

** Dr. Öğr. Ü. Özgür DEMİRKAN, Giresun Üniversitesi Mimari Restorasyon Programı, ozgurhasancebi@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-5430-1018

(Makale türü: araştırma makalesi)

Giriş

Osmanlı İmparatorluğu 15. ve 16. yüzyılda en güçlü dönemini yaşarken Avrupa'da 15. yüzyıldan itibaren başlayan fikir akımlarının temelini attığı aydınlanma dönemi neticesinde ortaya çıkan yeni bir düzen etkisini göstermekte, Avrupa bilimsel, teknolojik, sanatsal, felsefi ve ekonomik anlamda ilerlemekteydi. Özellikle 18.yüzyıla gelindiğinde İngiltere'de başlayan endüstri devrimiyle makineleşme, üretim, hammadde gibi kavramlar dünya siyasetini etkilemiş, Avrupa'da bu sürece uyum sağlayarak güçlenmeye başlamıştır.

Aynı dönemlerde Osmanlı İmparatorluğu'nda ise Batı'dakinden çok farklı bir ekonomik ve sosyo-kültürel ortamın varlığı görülmüş ve bunlarla birlikte farklı kaygılar yaşanmıştır. Coğrafi konum bakımından her ne kadar Batı'nın hemen yanında bulunsa da 'Batılı' olmayan Osmanlı İmparatorluğu, 17. yüzyıl sonlarında en azından askeri alanında 'Batı'dan geri olduğunun bilincine varmaya başlamıştır (Kılıçbay, 1984). 16. yüzyılın sonlarında doğru uzun süren savaşlar ve iç ayaklanmalar sonucunda ekonomik, idari ve askeri alanlarda yaşanan sıkıntılar, devletin yöneticilerini islahat kararları almaya zorlamıştır. Bu anlamda 1718 tarihinde imzalanan Pasarofça Antlaşması ile Osmanlı imparatorluğu uzun süren bir barış dönemi içerisine girmiş, bu süreç batılılaşma hareketlerinin yaygınlaştığı 'Lale devri' olarak adlandırılmıştı. Lale devrinde Avrupa'nın teknik ve teknolojik gelişiminin yakından takip edilebilmesi için önemli merkezlere elçiler gönderilmiş söz konusu dönemin Paris elçisi olan Yirmisekiz Çelebi Mehmet'in Fransa Sefaretnamesi adlı raporu, İbrahim Müteferrika öncülüğünde kurulan matbaada basılarak içerdiği bilgiler Osmanlı başkentine ulaştırılmıştı.

18. yüzyılın sonuna gelindiğinde ise Avrupa'da Fransız Devrimi gerçekleşirken iktidar olan Sultan III. Selim (1789-1807) askeri alandaki reformları hızlandırmış, bunun için yeniçeri ocağı kaldırılarak Nizam-ı Cedid (Yeni Düzen) adı verilen ilk düzenli ordu kurulmuştur (Lewis, 1968). III Selim döneminde başlayan bu askeri reformları II. Mahmut sivil reformlarla desteklemiş, yeniçeri ocağını kaldırarak Avrupa'nın teknik donanımına uygun yeni bir ordu kurmuştur. Bu ekseninde kurulan ordunun ihtiyaçlarının karşılanabilmesi amacıyla ilk sanayi tesisleri, ilk hastane, ilk gazete kurulmuş ve kılık kıyafette değişiklikler yapmıştı ve devlet yönetiminde gerçekleştirilen köklü yeniliklerle Tanzimat'ın hazırlanmasına öncülük etmiştir.

Batılılaşma hareketlerinin gerçek bir örgütlenme ve kurumsallaşmaya kavuşması, batı kültürüyle yetiştirilmiş olan Sultan Abdülmecid'in II. Mahmut'un yerini alması ve Mustafa Reşit Paşa tarafından uzun zaman önce hazırlanmış olan Tanzimat Fermanı'nının Gülhane Parkı'nda bizzat paşaya okutulmasıyla ilk resmi belgesini bulmuştur (Karaman, 1987). Gerek Tanzimat Fermanı'nın gerekse Tanzimat'ın ardında 1856 tarihinde gerçekleştirilen ve Tanzimat'ın devamı niteliğinde değerlendirilen Islahat Fermanı Osmanlı İmparatorluğu'nda batılılaşma yolunda atılan çok önemli adımlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu fermanlar sonucunda ortaya çıkan askeri

odaklı siyasi, sosyal ve ekonomik gelişmeler devletin idari yapısında da önemli değişiklikler getirmiş, başta İstanbul olmak üzere Anadolu'nun pek çok kentinde ve bu kentlerin mimari yapılarındaki değişikliklerin temelleri atılmıştır.

Batılılaşma Etkisinde Osmanlı Mimarlığı

Osmanlı Devleti'nde Saray'dan başlayarak imparatorluk dâhilinde her türlü inşaat ve tamirat işlerini yürüten birimin Hassa Mimarlar Ocağı (Sönmez, 1999) olduğu bilinmektedir. Oldukça geniş bir kadroya sahip olan Hassa Mimarlar Ocağı'nda her mimar veya usta aday ulûfeli olarak hemen mimarlık kadrosuna geçirilmemekte, bu iş için deneyim ve liyakat aranmaktadır (Dündar, 2000). Mimar Sinan'ın ölümünden sonra mimarbaşı Sinan'ın yanında yetişen Hassa Mimarlar Ocağı'ndaki mimarlar, 16. yüzyıl boyunca yapılan eserlerde hem klasik dönemin özelliklerini sürdürmüş hem de kendi yorumlarını bu eserlere katmışlardır (Kuban, 2007). Ancak Hassa Mimarlar Ocağı'nın II. Mahmud tarafından 1831 tarihinde kaldırılmasıyla Avrupa'da eğitim görmüş mimarların Osmanlı mimarlığında etkili olduğu; kışla, hastane, gar gibi yeni yapı türlerinin ortaya çıktığı; batılı barok ve rokoko gibi üslupların gerek sivil gerekse dini yapıların mimarisinde etkili olduğu görülmektedir.

Bu anlamda Simyon Kalfa tarafında barok üslupta inşa edilen Nur-u Osmaniye Camisi geleneksel Osmanlı mimarisinden sıyrılarak inşa edilen dönemin sembol yapısı olarak kabul edilmektedir. Barok etkinin bir göstergesi olan eğrisel hatların ilk olarak en kuvvetli hissedildiği yapıdır (Kuban, 1954). Nur-u Osmaniye Camii'nde (1748-1755) Batı'nın barok üslubunun yerleşmiş, dört ana kemere oturan 25,50 m. çapındaki tek büyük kubbenin örttüğü harimde mihrap çok köşeli bir çıkmanın içine yerleştirilmiştir. İç avlusu Türk sanatında başka hiçbir yerde rastlanmayacak biçimde yarım yuvarlak yapılmış, bütün silmelerle kemerler, kapı nişleri kavsaraları, sütun başlıkları, iç süsleme, hatta pencerelerdeki revzenler bile barok üslupta yapılmıştır (Eyice, 1992).

Bu dönem içerisinde birkaç kuşak Osmanlı sarayının mimarı olarak çalışmış olan Ermeni asıllı Balyan Ailesi yaptıkları eklektik batı tarzı yapılarla Osmanlı mimarlığında etkilidir ve 20.yüzyılın başına kadar olan süreçte Avrupa'da eğitim almış yabancı mimarlar gerçekleştirilen uygulamalara hâkimdir. Bu anlamda 1864 tarihli Beylerbeyi Sarayı, 1871 tarihli Çırağan Sarayı ve Yıldız Sarayı içindeki Mabeyn Köşkü, Paris'te mimarlık eğitimi görmüş ve II. Abdülhamid döneminde mimarbaşı olarak görev yapmış olan Sarkis Balyan tarafından yapılmış sivil mimari örnekleri olarak dönemi temsil etmektedir (Tuğlacı, 1993). I. Mahmud'la (1730-1754) sanatta batılılaşma hızlanmış, Türk baroğunun kendisini iyice hissettirmesiyle Osmanlı mimarlığında klasik üslubun belli başlı bütün unsurları ortadan kalkıp yerlerini barok formlara bırakmıştır. Diğer taraftan 1740 tarihinde başlayan bu süreç Sultan II. Mahmud (1808-1839) dönemine kadar uzanmaktadır. Ancak 18.yüzyılın sonlarına doğru Batı Avrupa'da ortaya çıkarak Fransız ihtilali

ile hızlanan ve bütün Batı ülkelerini etkileyen neo-klasik sanat biraz gecikmeyle de olsa Osmanlı mimarlığında etkisini gösterir. Geçen yüzyılın ilk yarısında Osmanlı ülkesinde de etkin duruma yükselen bu üslup Sultan Abdülmecid (1839-1861) ve Abdülaziz (1861-1876) dönemlerinde gerek dini ve kamu yapılarında gerekse saray, yalı, konak ve köşk gibi sivil mimarinin örneklerinde varlığını gösterir (Eyice, 1992).

19. Yüzyıl Osmanlı Mimarlığının Anadolu'daki Etkileri

Batılılaşma etkisinde gelişen ve Lale devriyle başlayarak Tanzimat'la toplumsal ve kültürel bir dizi modernleşme programı, Osmanlı'nın önce merkez ardından diğer kentlerindeki mimari üslup ve uygulamalarını etkilemiştir. Osmanlı modernleşmesi olarak okunan bu sürecin ilk uygulamaları merkez İstanbul'da görülmüş ve kentin Avrupa'daki kentlere benzemesi amacıyla yabancı mimar ve plancıların öncülüğünde uygulanan projeler diğer Osmanlı kentleri için de birer model olmuştur. Dolayısıyla Avrupa'nın model alındığı İstanbul ve İstanbul'un model alındığı Anadolu kentlerinin mekânsal organizasyonu üzerinden sürdürülen bir modernleşme programı uygulanmıştır.

Bu anlamda herhangi bir kentin belirli bir zaman aralığındaki mekânsal organizasyonu, merkezi iradeyle sürdürülen ilişkilere ve bölgesel ölçekteki konumuna bağlı olarak şekillenmektedir (Avcı, 2016). Anadolu kentlerinde dönüşen bir tarihi kent ve yeni açılan yerleşim yerleri olarak iki farklı yapının hâkim olduğu, Avrupalı örneklerle oldukça benzerlik gösteren konutların ise bitişik nizam apartmanlar, sıra evler ya da bahçe içi banliyö evleri olarak geliştiği görülmektedir. Apartman ve sıralı ev tipolojileri; ada, parsel, sokak, cadde ve meydan hiyerarşisi ile konumlandırılmış, 19.yüzyıl barok planlama geleneğiyle uygulanmıştır (Bilgin, 1996). Anadolu'daki kentlerin mekânsal yapısındaki gelişmeler açısından 1860 tarihleri oldukça önemlidir. Bu yıllarda yeni ticaret merkezleri kurulmuş, demiryolu, liman ve rıhtımların ya da askeri kışlaların inşasıyla yeni çekim merkezleri yaratılmış, idari merkezler oluşturulmaya çalışılmıştır (Aktüre, 1978).

Batı etkisinde Osmanlı mimarlığında gerçekleşen bu değişimler başkent İstanbul ile iletişim içerisinde olan Anadolu kentlerinde karşılık görmüştür. Özellikle Lale devrinin önemli devlet adamı Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın memleketi Nevşehir, çevresinde konumlanan Kayseri ve Niğde, Osmanlı ordusunun İran seferi sırasında önemli bir merkez konumuna gelen Erzurum, aynı zamanda Konya, Gaziantep gibi kentlerde etkisini göstermiş liman kentleri de bu modernleşme programına dâhil olmuştur. Bu anlamda Karadeniz kıyı bandında fındık ve maden ticareti sayesinde işleyen bir limanı bulunan Giresun bu kentlerden birisidir. İstanbul ve Avrupa ile kurulan liman ticareti sayesinde bu gelişmelerin görüldüğü kentte; Osmanlı batılılaşmasının Anadolu'daki izlerini taşıyan gerek kamusal ve dini gerekse sivil mimarlık örneği yapılar yer

almaktadır. Çalışmaya konu olan Giresun Kapu Camisi 'de bu dönemde inşa edilmiş dini mimarlık örneklerindedir.

Kentin tarihi gelişim sürecine kısaca bakıldığında; Coğrafyacı Strabon'un Farnakia dediği Miletlerin Doğu Karadeniz kıyılarında kurdukları kolonilerden biri olduğu anlaşılan, kalesi Pontus kralı Farnakes tarafından inşa ve tamir olunan şehir, zamanla Cenevizlilerin mühim bir ticaret kolonisi haline gelmiş, Trabzon Rum İmparatorluğu devrinde de bu özelliğini sürdürmüştür (Emecen, 1996). İslam öncesi Türklerinden bölgeye ilk olarak Sakaların geldiği kabul edilmektedir (Fatsa, 2002). Bölgenin kalıcı olarak Türk hâkimiyetine girmesi ise 1461 tarihinde Fatih Sultan Mehmet'in Trabzon Rum İmparatorluğu'nu yenilgiye uğratmasının ardından gerçekleşmiştir (Tellioglu, 2007).

Osmanlı idaresinde önemli bir liman kenti olarak gelişme gösteren Giresun'un kale içinde ve dışındaki yerleşmelere ve mahallelere ayrıldığı görülmektedir. Giresun'un ilk mahalleleri olan bu yerleşmelerden; Yukarı mahalle (Çınarlar Mahallesi), Lonca (Kumyalı mahallesi), Uğrukapı (Kapukahve mahhallesi), İçkale (Kale mahallesi) mahalleleri günümüzde de varlığını sürdürmekte, şehrin eski fizikî yapısının sınırlarını belirlemektedir (Bilir, 2001). Evliya Çelebi'de Giresun'u çarşı içinde camileri, mescidi, han, hamam ve pazarı bulunan ve fazla büyük olmayan bir kasaba olarak tanıtmaktadır. Ancak XIX. yüzyılın sonlarına doğru geliştirdiği ticari faaliyetler bir liman kenti olarak etkinliğini artırmıştır. 1880-1892 yılları arasında Duyun-u Umumiye genel sekreterliği görevi ile Anadolu'yu gezen Fransız coğrafyacı ve seyyah Vital Cuinet'e göre; Giresun 1893 tarihinde haftada beş altı vapurun limanına uğradığı bir kıyı kentidir. Bu tarihlerde kentte 15 han, 464 dükkân olduğundan, ayrıca sekiz cami, dört mescid, beş Rum, bir Ermeni kilisesi, iki medrese, altısı Müslümanlara, ikisi Rumlar'a ait olan sekiz mektep, bir rüşdiye, üç hamam, on yedi fırın olduğunu bildirmektedir (Emecen, 1996).

Giresun Kapu Cami

Kapu Cami, Giresun'un merkez ilçesinde Kapukahve Mahallesi sınırları içinde, Fevzi Paşa Caddesi üzerinde konumlanmaktadır. 14.02.1986 tarihinde Trabzon Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu tarafından 1917 sayılı kurul kararı ile tescil edilen cami, bazı kayıtlarda Seyyid Mehmet Paşa Camisi, günümüzde ise bulunduğu mahallenin adıyla anılmaktadır.

Kapu Camisinin yapım süreci incelendiğinde; 1593 tarihinde Mutasarrıf Seyyid Mehmet Paşa tarafından Giresun kentinin en eski eserlerinden birisi olarak inşa edildiği ve doğu cephesine yakın bir yerde bulunan medresenin uygulama camii olarak da kullanıldığı görülmektedir. Kentin odağında yer alan Kale'nin giriş kapısı yakınına inşa edildiği için halk arasında çoğunlukla "Kapu Camii" şeklinde anılmıştır. Tarih içinde birçok onarım görmüş olan ibadet yapısı bugünkü şeklini 1896 tarihinde yıkılarak Giresun eşrafından Karamustafazâde Mahmut Efendi tarafından yeniden

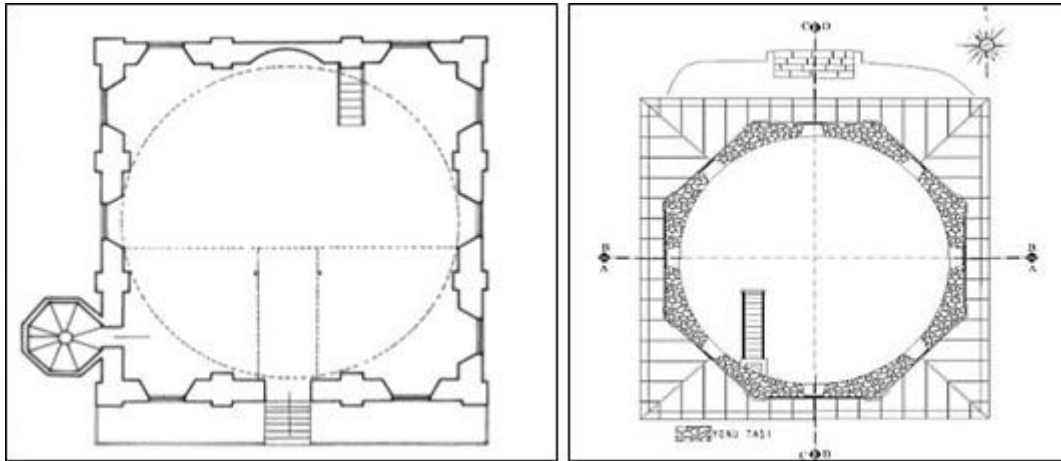
inşa edilmesiyle kazanmıştır. Bu nedenle 19. yüzyıl Osmanlı mimarlığının dönem özelliklerini taşımaktadır (Fatsa, Sarıtaş, 2012).

Günümüzde caminin üzerinde herhangi bir kitabe mevcut değildir. Ancak cami mahzeninden alınarak Giresun Müzesi'ne taşınan eksik kitabenin orijinal kitabe olduğu düşünülmektedir (Emecen 2008). Yapının aslında iki farklı dönem özelliği gösterdiği bilinmesine rağmen; ne yazık ki 1593 tarihli ilk dönem mimari özellikleri ve planlaması hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır (Ataman, 2013).

Kapu Camisinin Mimari Özellikleri

Kapu Camisi, kubbeyle örtülü tek mekanlı harim'e sahip camii tipolojilerinin bir örneği olarak Fevzi Paşa ve Bekir Paşa Caddeleri arasında doğu-batı yönünde eğimli olan arazi üzerine inşa edilmiştir. Caminin ibadet mekânı olarak asıl birimini oluşturan harim bölümüne yol kotundan dört basamak ile çıkılmaktadır. Bodrum kat üzerine (13,40x13,40 m.) kare planlı olarak tasarlanan (Şekil,1) yapıda son cemaat yeri ve kadınlar mahfili gibi mimari öğeler yer almamaktadır. Kapu Camii arazinin eğimi ve arsanın konumu dolayısıyla bir bodrum kat üzerinde inşa edilen ve Nur-u Osmaniye Camisinde görülen planlama anlayışının bir örneğidir.

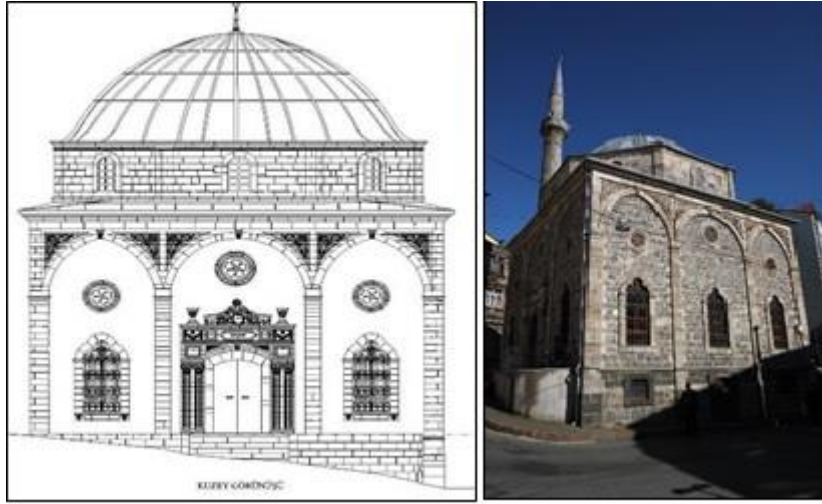
Cami harimini örten ve sekizgen kasağa (Şekil,2) oturtulan tek kubbe kurşun kaplıdır ve kubbeye geçiş yöre mimarisinde çok rastlanmayan pandantiflerle sağlanmıştır. Silme kuşağı üzerine oturan kubbe kasağında yer alan sekiz adet dikdörtgen üzerini yerleştirilen dairesel kemerli pencerelerle harim aydınlatmaktadır.

Şekil 1. Kapu Cami planı (Ataman, 2013) Şekil 2. Kubbenin oturduğu sekizgen kasağ (a.g.e.)

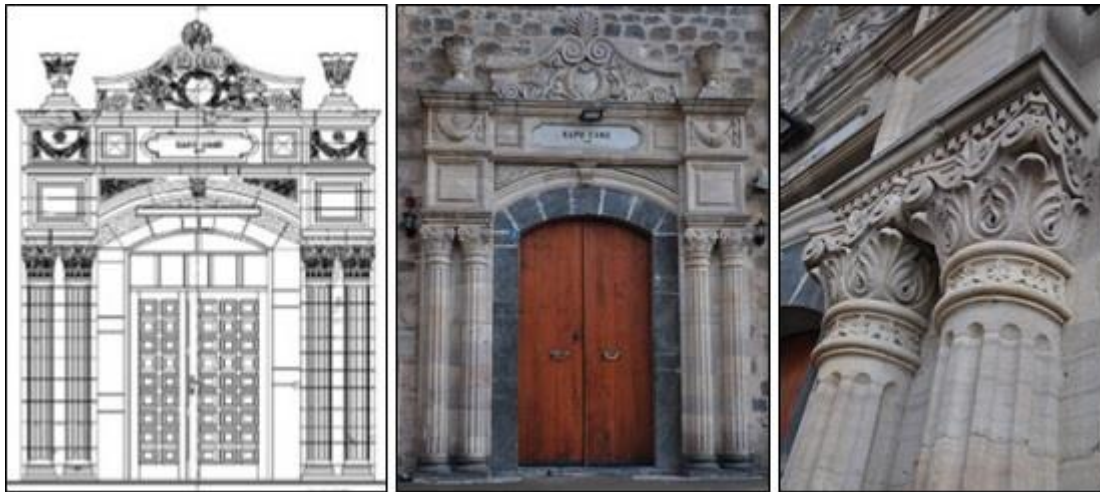
Caminin cephe düzeni, her dört cephede de plasterler üzerinde yükselen ve kenarlarda dar ve sivri, ortada geniş ve yuvarlak olarak düzenlenmiş üçlü kemer kurgusu görülmekte, kemerler ortalarında dışa çıkıntı yapan kilit taşlarıyla bağlanmaktadır. Yapıya giriş kuzey cephenin ortasında yer alan geniş ve yuvarlak kemerli taç kapı ile sağlanmaktadır (Şekil,3). Taç kapının her iki yanında, diğer üç cephede de aynı düzende kendini tekrar eden, dilimli demir parmaklıklı,

yuvarlak kemerlere sahip pencereler ve üst hizalarında mazgallı dairesel formda pencereler bulunmaktadır (Şekil,6). Kuzey cephesinden kısmen dışa doğru çıkıntı yapan kapı giriş açıklığı basık kemerlidir ve siyah renkte taşların sıralı dizilimleriyle oluşturulmuştur. Basık kapı kemerinin üzerindeki mermer panoda ise ‘Kapu Camii’ nin ismi yazmaktadır (Şekil, 4).

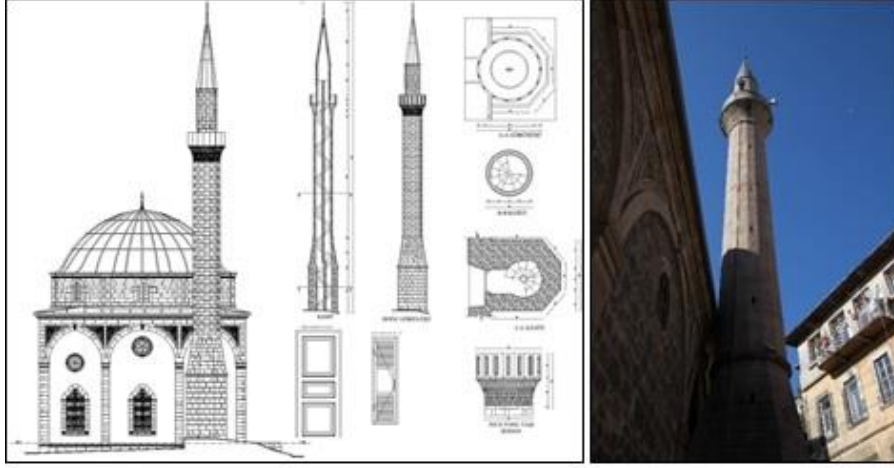

Şekil 3. Caminin kuzey cephe çizimi (a.g.e), Şekil 4. Kuzey-Batı cephe

Caminin giriş kapısının iki yanında yivli çifte sütüncelere yer verilmiştir (Şekil,4). Kompozit başlıklı sütüncelerin üst kısmında ise, düz silmeli kare panolar bulunmaktadır. Panoların üzerinde iki kenarında da içlerinde girland gibi süsleme motifin yer aldığı bezemeler dikkati çekmektedir. Bu bölümün üzerinde, korniş şeklinde kademeli silmelere yer verilmiştir (Şekil,5).Girlandlı panoların üzerine birer vazoye yerleştirilmiştir. Kapının taç kısmında, ortada bir çelenk motifi, ilki yanında da volütler ve bitkisel motifler yer alır. Taç kısmının üstünde, ortada birleşik şekilde yapılmış olan iki volüt bulunmaktadır ve bu volütlerin ortasında stilize palmet motifine benzer bir motif (Şekil,6) yer almaktadır (Durmuş, 2000).

Şekil 4. Caminin taç kapı çizimi (a.g.e.), Şekil 5. Giriş kapısı, Şekil 6. Kapı süsleme detayları

Şekil 7. Cami minaresinin çizimleri (a.g.e),

Şekil 8. Caminin minaresi

Caminin doğu cephesinde harimin kuzeydoğu köşesinde yükselen sekizgen tabanlı, tek şerefeli ve kaideleri beden duvarlarının saçak hizasına kadar devam eden minare bulunmaktadır. Geç devir Osmanlı minarelerinin hemen hepsinde olduğu gibi silindirik biçimindeki minare gövdesi doğrudan kaidelere oturtulmuştur (Şekil, 7;8). Kapu Caminin batı cephesi Kale'ye çıkan Fevzi Paşa Caddesine paraleldir ve kuzeyde yer alan giriş kapısına karşın yapının kentli tarafından en çok görünen silüetidir. Diğer cephelerden farklı olarak yapının tabanının oturtulduğu bodrum katının giriş kapısı, batı cephesinde yer alır ve simetri düzeninden yararlanılarak orta kemerdeki aksa yerleştirilmiştir. Ayrıca kemerlerin silmelerle kesişim noktalarındaki yer alan ve barok dönemi süslemeleri olarak bilinen bitkisel motifler, kıvrımlar, dallar ve çiçek desenleri caminin bütün cephelerinde kendini tekrar etmektedir (Şekil, 9).

Şekil 9. Caminin cephe/pencere detayları

Kapu Camii İç Mekân ve Süsleme Özellikleri

Kare planlı bir iç mekan kurgusuna sahip yapının iç mekan duvarları dış cepheye göre oldukça sadedir. İç mekâna hakim tek kubbeyi taşıyan sekizgen kasnağın köşelerine yerleştirilmiş ve duvara gömülü olarak inşa edilmiş sekiz sütun iç mekanı hareketlendiren mimari öğelerdir.

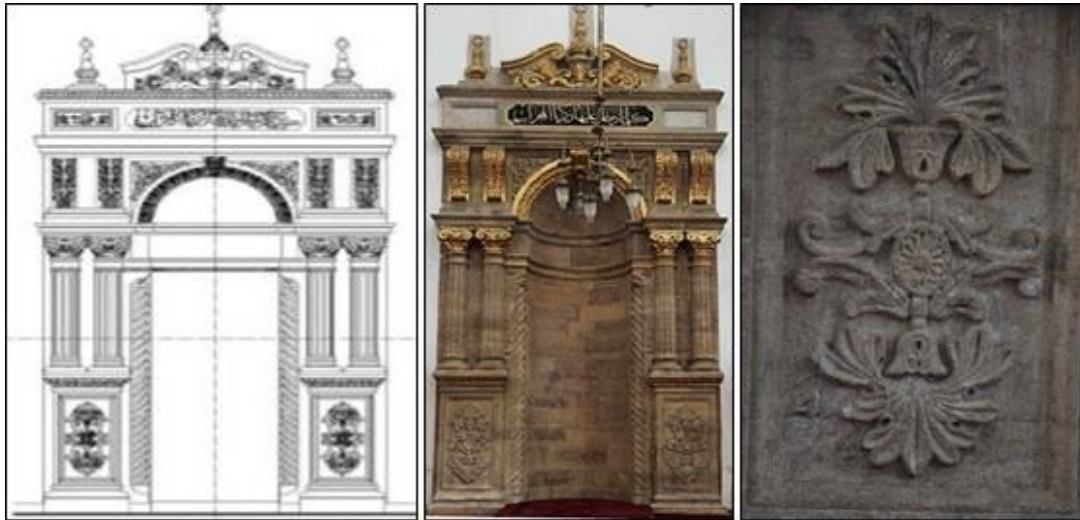

Dikdörtgen kaidenin üzerine oturan bu sütunlar korint başlıklıdır ve kemerler ile birbirlerine bağlanmaktadır (Şekil,10). İç mekândaki en belirgin süsleme duvara gömülü sütunların oturduğu dikdörtgen kaidelerin üzerinde yer alan bitkisel motiflerdir Camii iç mekânında giriş kapısının solunda minareye çıkış kapısı sağında ise müezzin mahfili bulunmaktadır.

Şekil 10. Camii iç mekânının çizimi (a.g.e) ve görselleri.

Döneminin diğer camilerinde görüldüğü gibi yapı iç mekânının en dikkat çeken mimari ögesi güney cephesinde, girişin tam karşısında yer alan mihraptır. Mihrap caminin güney iç cephesinde yarım yuvarlak bir niş içine oturtulmuştur (Şekil,11). Her iki yanında burmalı birer sütun ve bu sütunların yanında kabartmalı bitkisel motifli süslemelerin bulunduğu dikdörtgen kaideler yer almaktadır. Kaidelerin üzerine ikişer adet yivli ve varakla kaplanmış iyonik başlıklı sütunçeler yerleştirilmiştir (Şekil,12). Sütunçeleri ve mihrabı dolaşan kornişin üzerinde mihrap kemerinin ortasında varaklı kilit taşı bulunmaktadır ve sütunceler dışa çıkıntı yapan palmet desenli kabartma süslemelerle sonlandırılmıştır (Şekil,13).

Şekil 11. Camii mihrabının çizimleri (a.g.e) Şekil 12. Camii mihrabının süslemeleri

Şekil 13. Mihrabın sütünceleri ve kilittası

Kapu Camiinin ana kütleşi ince yonu taştan inşa edilmiştir. 2013 tarihinde gerçekleştirilen restorasyon çalışmaları sonucunda dış cephede yer alan sıva sökülerek orijinal taş dokusunun ortaya çıkarılmıştır. Cephede yer alan pencerelerin tamamı ahşap doğramalı, alt sırada yer alan dikdörtgen formlu pencereler demir parmaklıklı, pencere söveleri düzgün kesme taştan yapılan çıkmalar şeklinde, üst sırada yer alan pencereler ise daire formlu ve mazgallıdır. Caminin taç kapısı, düzgün kesme taşlıdır ve orijinal olmayan çift kanatlı kapı doğramaları ahşaptır. Cephesinde yer alan ve yapıya özellik kazandıran kalın yaprakların oluşturduğu bitkisel barok süsleme motifleri taş malzemedden üretilmiştir. Benzer şekilde düzgün kesme taştan inşa edilmiş tek şerefeli cami minaresinin şerefe altı taşıyıcılarında ay-yıldız süslemeler yer almaktadır. Harim bölümünün duvarları ve kubbenin iç yüzeyi sıvalı ve boyalıdır. Yapılan restorasyon çalışmaları sırasında mihrabı kaplayan boya tabakası sökülerek orijinal taş dokusu ortaya çıkartılmıştır. Mihraptaki sütun başlıklarına, volütler ve kilit taşına, mihrap kemeri ve taç kısmında yer alan alemlere altın varak uygulanmıştır. Caminin minberide orijinal durumunda değildir ve yapılan restorasyonla ahşap malzemedden yeniden üretilmiştir.

Sonuçlar

Mimarinin kendisi çağlar boyunca merkezi otoritenin etkisini taşıyan ve sosyal-ekonomik-kültürel alanlarda yaşanan gelişmeleri, temsilleri üzerinden farklı coğrafya ve kentlere aktaran önemli bir araçlar olarak görülmüştür. Bu anlamda Mimar Sinan'ın ölümüne değin klasik dönemini yaşayan Osmanlı mimarlığı, Hassa Mimarlar Ocağının da kapatılmasıyla batılı etkilere açık hale gelmiş, 18. ve 19. yüzyılda batılı mimarların elinde yeniden şekillenmiştir. Merkezi otoriteyi temsil eden ve İstanbul'da görülen batı temsili mimari örnekler zamanla İstanbul ile iletişim içerisinde olan Anadolu kentleri gibi Giresun'da da etkisini göstermiştir. Bu anlamda Yavuz Sultan Selim'in Trabzon Valiliği döneminde büyük bir gelişme gösteren kentin 19.yüzyıla kadar hem dini hem de sivil mimari örneklerle donatıldığı görülmektedir. Günümüzde

de kent merkezinde önemli bir konumda bulunan Kapu Camisi 19. yüzyılda Kale'ye çıkış yolu üzerinde inşa edilmiş önemli yapılar arasında yer almaktadır. Caminin 1896 tarihinde yeniden inşa edilmesiyle yapıya asıl kimliğini ve barok süslemeleri kazandıran uygulamalar, başkentte inşa edilen Nur-u Osmaniye Camisinin Anadolu'da ki temsili olarak değerlendirilmesini mümkün kılmaktadır. Ancak Nur-u Osmaniye Camisiyle gösterdiği paralellik planlama kararlarından ziyade süslemelerinde görülen üslup birliğindedir. Oldukça yalın kare bir planlamaya sahip olan ve bodrum kat üzerinde yükseltelen Kapu Camisi; konsol ve kornişlerde tek ve çift kıvrımlı völvütlerin görünmesi, yuvarlak pencereleri, cephe taç kapısında ve mihrapta görülen yaprak desenli bitkisel motifleri, giriş kapısı üzerine yerleştirilen vazodan çıkan çiçekler, palmet motifleri ve geç döneme özgü 'S-C' kıvrımları ile barok dönemin süsleme biçimlerini temsil etmektedir. Giresun Kapu Cami 19.yüzyıl mimari üslubu ve son geçirdiği restorasyon ile korunarak yaşatılan bir mimari mirastır.

Kaynakça

- Aktüre, S. (1978). 19. yy. Sonunda Anadolu Kenti, Mekansal Yapı Çözümlemesi. ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliği, Ankara.
- Ataman, M. (2013). Giresun İli Merkez Kapu Camii Teknik Raporu, Trabzon.
- Bilgin, İ. (1996). Anadolu'da Modernleşme Sürecinde Konut ve Yerleşme. Tarih Vakfı Yayınları, Ankara.
- Bilir, A. (2001). Geçmişten Günümüze Tüm Yönleriyle Görele. Simurg Yayınları, İstanbul.
- Durmuş, A. (2000). Giresun İl ve İlçelerindeki Türk Dönemi Mimari Eserleri. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ve Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Van.
- Dündar, A., (2000), Arşivlerdeki Plan ve Çizimler Işığında Osmanlı İmar Sistemi (XVIII. ve XIX. Yüzyıl). Ankara, 7-95.
- Emecen, F. (1996). Giresun. İslam Ansiklopedisi, (c: 14, s. 78-84), İstanbul.
- Emecen, F. (2008). Mitler ve Gerçekler Arasında: Giresun'da Seyyid Vakkas Efsanesi ve Giresunlu Seyyid Mehmed Paşa. Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi, v. 87.
- Eyice, S. (1992). Batılılaşma. İslam Ansiklopedisi, (c.5, s. 171-181), İstanbul.
- Fatsa, M. (2002). XV ve XVI. Yüzyılda Giresun Kırsalının İdari ve Sosyal Tarihi. Giresun Belediyesi Yayınları.
- Fatsa, M. Sarıtaş, H.İ. (2012). Giresun Merkezde Osmanlı Devri Vakıf Eser Kitabeleri. Vakıflar Dergisi, 8.
- Karaman, A. (1987). Antik Mimari Öğelerin Geç Devirlerdeki Kullanım Biçimleri ve Beyoğlu-İstiklal Caddesi XIX. Yüzyıl Apartman Cephelerinin İncelenmesi. İ.T.Ü. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Kılıçbay, M.A. (1984). Osmanlı Batılılaşması. Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, (c. I, s.147). İstanbul.
- Kuban, D. (2007). Osmanlı Mimarisi. Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.
- Kuban, D. (1954). Türk Barok Mimarisi Hakkında Bir Deneme. Pulhan Matbaası. İstanbul.
- Lewis, B. (1968). The Emergency of Modern Turkey. Oxford University Press, Londra.
- Sönmez, Z. (1995). Başlangıcından 16. Yüzyıla Kadar Anadolu Türk-İslam Mimarisinde Sanatçılar, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Tellioglu, İ. (2007). "Doğu Karadeniz Bölgesinin Türk Yurdu Haline Gelmesi Hakkında Bir Değerlendirme", Turkish Studies Türkoloji Araştırmaları, 2, 2.
- Tuğlacı, P. (1993). Osmanlı Mimarlığında Balyan Ailesinin Rolü, Yeni Çığır Kitapevi, İstanbul.